

РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„КРИМСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ” (м. ЯЛТА)

БОНДАРЕНКО Ольга Володимирівна

УДК 378.147: 908

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ
ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ
ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ
ДО КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Ялта – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Криворізькому державному педагогічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Кондрашова Лідія Валентинівна,
Криворізький державний педагогічний університет, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Цокур Ольга Степанівна,
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,
завідувач кафедри педагогіки;

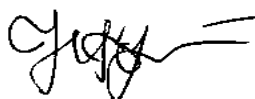
кандидат педагогічних наук, доцент
Овчинникова Марина Вікторівна,
Республіканський вищий навчальний заклад
„Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта), доцент
кафедри математики, теорії та методики навчання математики.

Захист відбудеться „16” квітня 2009 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 53.130.01 у Республіканському вищому навчальному закладі „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) за адресою: 98635, м. Ялта, вул. Севастопольська, 2, ауд. 15.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Республіканського вищого навчального закладу „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) за адресою: 98635, м. Ялта, вул. Севастопольська, 2.

Автореферат розісланий „14” березня 2009 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. В. Горбунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У ряді нормативних документів, які визначають стратегію та основні напрями функціонування освіти, зокрема в Державній національній програмі „Освіта” („Україна ХХІ століття”) та „Концепції національного виховання” зазначається, що український народ вступив у нову епоху свого історичного розвитку, яка характеризується інтеграцією та глобалізацією світових соціальних, економічних і культурних процесів. Тому перспективи розвитку української держави вимагають випереджувального оновлення завдань і змісту вищої освіти, з тим, щоб вона змогла стати гідним членом європейської освітньої спільноти. Модернізація вищої школи повинна задовольнити соціальну потребу в якійсій освіті, а тому питання вдосконалення підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності набуває особливої гостроти. Повною мірою це стосується й підготовки вчителів.

Під час інтегрування вітчизняної освіти в міжнародний освітній простір важливо зберегти її національний характер, сприяти збереженню культурної спадщини, вихованню національної гордості, формуванню в учнів національної самосвідомості через любов до рідного краю, патріотизм, без яких неможливий розвиток жодної нації. У зв'язку з цим важливого значення набуває краєзнавча підготовка студентів і формування в них готовності до краєзнавчої роботи з учнями.

Аналіз наукової літератури свідчить, що окремі аспекти досліджуваної проблеми знайшли висвітлення в працях, присвячених професійній підготовці майбутніх учителів, яка завжди була в центрі уваги вчених. Питання вдосконалення загальнопедагогічної підготовки студентів в умовах вищого навчального закладу розглядали О. Абдулліна, А. Алексюк, Г. Балл, Н. Глузман, О. Глузман, В. Заслуженюк, І. Зязюн, М. Ігнатенко, Н. Кічук, Н. Кузьміна, О. Мещанінов, Н. Ничкало, А. Фурман, О. Цокур, М. Ярмаченко. Закономірності та принципи професійного становлення особистості розкрито в працях Б. Ананьева, Ф. Гоноболіна, О. Ковальова.

Механізми формування готовності особистості до професійно-педагогічної діяльності вивчали О. Дубасенюк, М. Дьяченко, Л. Кандибович, Л. Кондрашова, В. Моляко, О. Мороз, В. Сластьонін. Дослідженням готовності студентів до різних видів педагогічної діяльності займалися такі вчені, як Г. Драндров, К. Дурай-Новакова, Л. Григоренко, А. Міщенко, А. Капська, А. Ліненко, М. Овчинникова, Л. Редькіна, О. Пехота, А. Серих, Г. Штельмах.

Зацікавлення в плані вирішення обраної проблеми викликають роботи, присвячені питанням шкільного краєзнавства. Ідея реалізації краєзнавчого матеріалу в педагогічному процесі знайшла своє висвітлення в працях видатних педагогів минулого (А. Дістервег, Я. А. Коменський, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо). Етапи становлення краєзнавства та з'ясування його педагогічної сутності перебували в центрі уваги А. Баркова, А. Даринського, Е. Звягинцева, П. Іванова, І. Пруса, К. Строева; роль і місце краєзнавства в системі освіти, теоретико-методичні засади краєзнавчої роботи з учнями знайшли висвітлення в працях таких учених, як І. Безкоровайний, О. Діброва, В. Корнєєв, М. Костриця, М. Крачило, О. Савченко, В. Серебрій, П. Тронько. Вагомий внесок у теорію та практику підготовки майбутніх учителів до краєзнавчої роботи з учнями початкових класів зробили Н. Рудницька, С. Танана, середніх і старших класів – В. Бенедюк, Т. Вайда, С. Совгіра, М. Соловей. Проблеми краєзнавчої освіти студентської молоді присвячено праці В. Обозного. Питанням удосконалення підготовки педагогів до роботи з вивчення рідного краю займалися Т. Міщенко та О. Тімець.

Між тим, аналіз наукових досліджень дає змогу говорити не лише про суттєві досягнення в осмисленні сутності та змісту готовності майбутніх учителів до професійної діяльності, але й про певні прогалини, що стосуються деяких важливих її аспектів. Так, готовність студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями не знайшла всебічного висвітлення в науковій літературі. Поряд із осмисленням сутності й

змісту означеної готовності детального вивчення потребує методика та педагогічні умови її формування.

Аналіз стану досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці доводить, що існують суперечності між суспільними вимогами до особистості вчителя та його діяльності й фактичним рівнем готовності випускників педагогічних університетів до виконання соціально обумовлених професійних функцій; між об'єктивно зростаючими суспільними потребами в краєзнавчій підготовці майбутніх учителів і недостатньою розробленістю теоретичних основ формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями; між об'єктивною потребою в навчально-методичному забезпеченні процесу формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями та недостатньою розробленістю навчально-методичного матеріалу для цього процесу.

Подолання цих суперечностей передбачає пошук оптимальних шляхів удосконалення вузівської підготовки студентів природничо-географічних факультетів. Актуальність визначеної проблеми, недостатність її теоретичного обґрунтування, потреба в оновленні змісту та методики формування у студентів готовності до краєзнавчої роботи зумовили вибір теми дослідження – **„Формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження є складовою комплексної теми „Теорія і практика імітаційно-ігрового навчання в системі особистісно-орієнтованої освіти майбутніх педагогів” (№ ДР 0103U001111 від 5.11.2002 р.) кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету, занесеної на конкурсній основі до координаційного плану досліджень Міністерства освіти і науки України. Тему дисертації затверджено вченою радою Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 6 від 9.01.2003 р.) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 8 від 28.10.2003 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та реалізації методики формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями.

Відповідно до мети сформульовано **завдання дослідження**:

1. Визначити понятійно-термінологічний апарат проблеми дослідження й основні підходи до її розв'язання на теоретичному та практичному рівнях.
2. З'ясувати сутність, зміст, структуру та рівні готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями.
3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити сукупність педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями.
4. Розробити модель формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи зі школярами, здійснити експериментальну перевірку її ефективності.
5. За оформленими результатами підготувати методичні рекомендації щодо формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка студентів природничо-географічних факультетів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні про те, що процес формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями буде

успішним, якщо під час організації та здійснення навчального процесу й педагогічної практики цілям підготовки до краєзнавчої роботи надаватиметься особистісний смисл і забезпечуватиметься позитивна мотивація студентів в оволодінні узагальненими краєзнавчими знаннями й уміннями використовувати їх при розв'язанні проблемних ситуацій і пізнавальних задач; активізуватиметься діяльність студентів на основі особистісно-зорієнтованого та імітаційно-ігрового підходів до організації краєзнавчої підготовки в умовах вищого навчального закладу; урізноманітнюватимуться форми й методи краєзнавчої роботи з наданням майбутнім педагогам свободи вибору способів розв'язання навчальних проблем і забезпеченням ситуацій успіху.

Методологічну основу дослідження становлять ідеї єдності теорії та практики; діалектичного взаємозв'язку, взаємозумовленості й взаємозалежності соціально-економічних і педагогічних явищ та процесів, урахування їх в умовах історичного, актуального та майбутнього часу; системний підхід до аналізу проблем педагогіки; положення нормативних документів, що визначають правове поле функціонування освіти: Конституція України, Закони України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, „Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст.”, „Концепція національного виховання”, „Концепція краєзнавчої освіти”, цільова комплексна програма „Вчитель”.

Теоретичною основою дослідження є концептуальні положення психології та педагогіки, що розкривають закономірності й принципи професійного становлення особистості (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Ковальов, М. Левітов, В. М'ясищев, О. Пономарьова, Т. Яценко), форми, методи й засоби організації педагогічної діяльності (І. Аносов, С. Гончаренко, Г. Гребенюк, М. Євтух, І. Зязюн, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко); теоретично осмислені механізми формування готовності особистості до діяльності (М. Дьяченко, Л. Кандибович, Л. Кондрашова, О. Мороз, В. Сластьонін, О. Пехота); концепції формування потреб, інтересів, установок, ціннісних орієнтацій (І. Кон, Л. Нерсисян, А. Петровський, Д. Узнадзе); закономірності формування особистості, культури педагога, його майстерності (І. Гоноболін, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Щербаков).

Для вирішення окреслених завдань, досягнення поставленої мети та перевірки висунутої гіпотези використано такі **методи** дослідження: **теоретичні** – аналіз наукової літератури з метою вивчення наявних підходів до вирішення проблеми дослідження; систематизація й узагальнення теоретичних питань для обґрунтування сутності, змісту, структури, рівнів сформованості готовності до краєзнавчої роботи та виявлення педагогічних умов її формування в студентів природничо-географічних факультетів; **емпіричні** – спостереження, анкетування, бесіда, тестування для виявлення рівня сформованості готовності до краєзнавчої роботи; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) для перевірки гіпотези дослідження й ефективності запропонованої методики формування досліджуваного явища; **математичної статистики** для обробки отриманих даних з метою виявлення кількісних та якісних характеристик результативності дослідно-експериментальної роботи.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Криворізького державного педагогічного університету, Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Дослідженням було охоплено 1300 студентів і 116 вчителів географії м. Кривого Рогу та Криворізького району Дніпропетровської області.

Організація та основні етапи дослідження. Робота над проблемою дослідження здійснювалася протягом 2002–2008 років.

На **першому етапі** (2002–2004 рр.) – пошуковому – здійснено аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми, визначено понятійний апарат дослідження; уточнено сутність і структуру готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних

університетів до краєзнавчої роботи з учнями та теоретично обґрунтовано сукупність педагогічних умов, що забезпечують ефективність її формування, розроблялася програма дослідно-експериментальної роботи.

На **другому етапі** (2005–2006 рр.) – експериментальному – проведено констатувальний експеримент для з'ясування вихідного рівня готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями, розроблено методiku проведення формувального експерименту та модель формування досліджуваного особистісного утворення, здійснено дослідно-експериментальну роботу під час якої перевірялася гіпотеза дослідження.

На **третьому етапі** (2007–2008 рр.) – узагальнюючому – здійснено статистичну обробку зібраного фактичного матеріалу, його аналіз і узагальнення; апробовано програму, методичні рекомендації щодо формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями; сформульовано висновки дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*: конкретизовано та теоретично обґрунтовано сукупність педагогічних умов, які забезпечують результативність навчального процесу та педагогічної практики у формуванні готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями, виявлено сутнісні ознаки досліджуваного особистісного утворення, структурні компоненти його змісту, рівні (інтуїтивний, репродуктивний, продуктивний, творчий), критерії (мотиваційний, когнітивно-практичний, профпридатності, самооцінки) й показники сформованості, *удосконалено* методiku й технологію формування означеної готовності, побудовану на принципах особистісно-зорієнтованого та імітаційно-ігрового підходів, *подальшого розвитку* набуло трактування понять „краєзнавство”, „краєзнавча робота”, „готовність до краєзнавчої роботи”.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що на основі системно-структурного аналізу основних компонентів готовності до краєзнавчої роботи конкретизовано й експериментально перевірено модель і педагогічні умови формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями; розроблено та впроваджено в практику Криворізького державного педагогічного університету спецкурс „Організація краєзнавчої роботи в школі”; апробовано методичні рекомендації щодо використання педагогічних умов організації навчального процесу та педагогічної практики з метою підвищення ефективності моделі формування готовності майбутніх педагогів до краєзнавчої роботи з учнями; упроваджено в навчальний процес авторську програму, що висвітлює форми й методи формування цього складного особистісного утворення; створено комплекс методичного забезпечення підготовки студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями.

Наукові положення, експериментальні розробки та методичні рекомендації впроваджувалися в навчально-виховний процес Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 03-374 від 23.10.08 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г.Сковороди (довідка № 03-213 від 05.09.08 р.), Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 645 від 05.09.08 р.), Херсонського державного університету (довідка № 07-12 / 1370 від 24.09.08 р.), Криворізького Центрально-міського ліцею (довідка № 548 від 08.09.08 р.), Криворізької загальноосвітньої школи № 75 (довідка № 24 від 22.09.08 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати дисертації доповідалися на таких конференціях: *міжнародних науково-практичних* – „Проблеми і перспективи культурологічної концепції особистісно орієнтованої освіти” (Кривий Ріг, 2003 р.), „Розвиток особистості у полікультурному освітньому просторі” (Кривий Ріг, 2004 р.), „Засоби реалізації сучасних технологій навчання” (Кіровоград, 2005 р.), „Формування професійної

компетентності вчителя в умовах Європейської інтеграції” (Житомир, 2005 р.), „Сучасні педагогічні технології і освітні системи XXI століття” (Кіровоград, 2006 р.); *всеукраїнських науково-практичних* – „Психолого-педагогічні засади природничо-географічної та економічної освіти: досвід, проблеми, перспективи” (Вінниця, 2005 р.), „Психолого-педагогічні проблеми формування професіоналізму викладача вищої школи в умовах Європейського виміру” (Полтава, 2006 р.), „Проблеми структурування педагогічних знань як умова підготовки майбутніх фахівців” (Кривий Ріг, 2006 р.), „Вища школа України: поступ у майбутнє” (Черкаси, 2007 р.), „Психолого-педагогічні аспекти розвитку педагогічної майстерності викладачів в умовах євроінтеграції” (Глухів, 2007 р.), „Проблеми формування педагогічного професіоналізму студентів університетів в умовах кредитно-модульного навчання” (Кривий Ріг, 2008 р.). Результати дослідження обговорювалися на щорічних звітних наукових конференціях, засіданнях кафедри педагогіки, методологічного семінару та секції молодих дослідників, що постійно діють у Криворізькому державному педагогічному університеті (2003–2008 рр.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження представлені в наукових статтях, тезах, розділі монографічного огляду, методичних рекомендаціях. За результатами дослідження опубліковано 17 наукових праць, 10 з яких – у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (277 найменувань) та 15 додатків, містить 14 таблиць, 9 рисунків і має обсяг 265 сторінок. Основний зміст викладений на 178 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет і гіпотезу дослідження, охарактеризовано основні етапи експериментально-дослідницької роботи, викладено методологічні й теоретичні основи та методи дослідження, окреслено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, подано інформацію про апробацію й упровадження результатів експериментального дослідження.

У першому розділі „**Теоретичні основи формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями**” на основі аналізу досягнень педагогічної науки з’ясовано стан розробленості досліджуваної проблеми; розглянуто специфіку готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями; розкрито сутність понять „краєзнавство”, „краєзнавча робота”, „готовність до краєзнавчої роботи”; конкретизовано структурні компоненти, що визначають зміст досліджуваного складного особистісного утворення, виявлено критерії та рівні його сформованості; визначено та теоретично обґрунтовано сукупність педагогічних умов формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями.

Ретроспективний аналіз педагогічної теорії та практики у сфері краєзнавства дозволив визначити основні етапи становлення шкільного краєзнавства та на їх основі розглянути наявні підходи до розуміння вченими ролі краєзнавчої роботи у становленні й розвитку особистості.

Краєзнавча робота – це діяльність учнів (урочна, позакласна), що здійснюється під керівництвом учителя та спрямована на вивчення природних, культурно-історичних і соціально-економічних особливостей рідного краю, виявлення екологічних проблем своєї місцевості, пошук і практичне здійснення доступних для школярів способів їх розв’язання.

Результативність краєзнавчої роботи з учнями значною мірою визначається рівнем готовності вчителя до її проведення.

Аналіз наукової літератури дає змогу говорити про відсутність єдиної думки щодо визначення сутності понять „готовність”, „готовність до краєзнавчої роботи”. Готовність у психолого-педагогічних дослідженнях трактується по-різному: як психологічна установка (Д. Прангішвілі, Д. Узнадзе), багаторівнева структура рис, властивостей і станів особистості, які в сукупності дозволяють їй успішно здійснювати професійну діяльність (М. Дьяченко, Л. Кандилович, В. Крутецький, С. Максименко, В. Моляко, О. Пелех, А. Щербаков), певний функціональний стан (А. Ковальов, М. Левітов, Б. Ломов), особливий психічний стан (В. Сластьонін, О. Мороз), складне особистісне утворення (Л. Кондрашова), складно-структурне утворення (О. Пехота), вибіркова активність, що налаштовує особистість на майбутню діяльність (А. Ліненко).

Вихідна позиція дослідницького пошуку полягає в тому, що готовність студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями розглядається з позиції системного підходу, який дозволяє отримати знання про неї як про цілісний, динамічний об'єкт. У межах такого підходу під готовністю розуміємо і стан особистості, який постійно трансформується в процесі переходу від одного етапу формування до іншого, а при забезпеченні відповідних умов може переходити в готовність-якість, і складну якість особистості, формування якої зумовлене дією зовнішніх і внутрішніх факторів, і систему зі складною структурою, що характеризує готовність зі змістової сторони, і відображає процес її становлення.

Готовність студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями як складова більш загального поняття „готовність вчителя до педагогічної діяльності”, охоплює краєзнавчу спрямованість, позитивну мотивацію, професійно важливі риси особистості, краєзнавчі знання, вміння й навички, оцінку, адекватну самооцінку та рефлексію результатів власної праці, забезпечуючи ефективність краєзнавчої роботи.

Структура зазначеного особистісного утворення об'єднує такі складові компоненти: цілемотиваційний, який виконує спонукальну функцію; змістово-операційний, що виконує інформаційну й трансляційну функції; емоційно-вольовий, який виконує орієнтаційну й регулятивну функцію та оцінно-рефлексивний, що виконує експертну функцію.

У дослідженні обґрунтовано критерії готовності студентів до краєзнавчої роботи з учнями, до яких віднесено: мотиваційний, когнітивно-практичний, профпридатності та самооцінки.

Готовність до краєзнавчої роботи має поетапний характер формування та проходить у розвитку декілька рівнів: низький (інтуїтивний), середній (репродуктивний), достатній (продуктивний), високий (творчий). Розмежування рівнів проводилося за вираженістю показників, що характеризують сутнісні ознаки готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями. Формування цього особистісного утворення не стихійний і не мимовільний процес, а цілеспрямована, організована, педагогічно керована діяльність за спеціально створених умов.

Становлення досліджуваної готовності протікає успішно, якщо підготовка до краєзнавчої роботи являє собою багаторівневу та багатовимірну систему, мета якої визначається індивідуальними потребами та мотивами студентів, професійною спрямованістю на краєзнавчу роботу з учнями; реалізація мети здійснюється поетапно шляхом досягнення її та перетворення в особистісний план майбутніх педагогів; у навчальному процесі моделюються проблемні ситуації та розв'язуються пізнавальні задачі; гармонізація теоретичної та практичної підготовки до краєзнавчої роботи досягається засобами імітаційно-ігрового й особистісно-орієнтованого підходів до навчання студентів; майбутнім учителям надається свобода вибору способів розв'язання навчальних проблем і забезпечується ситуація успіху в оволодінні методикою краєзнавчої роботи з учнями.

У другому розділі „Експериментальна перевірка педагогічних умов формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями” здійснено аналіз практичного стану досліджуваної проблеми,

теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями, висвітлено методику проведення дослідно-експериментальної роботи, розкрито її зміст та етапи проведення, експериментально перевірено сукупність педагогічних умов формування готовності студентів до роботи з учнями з вивчення рідного краю.

З метою перевірки гіпотези та ефективності педагогічних умов, що забезпечують формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями, проведено педагогічний експеримент, у якому взяли участь учителі географії (116 осіб) м. Кривого Рогу й Криворізького району Дніпропетровської області та студенти природничо-географічних факультетів (1300 осіб) Криворізького державного педагогічного університету, Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського.

На констатувальному етапі вирішувалися такі завдання: визначався стан готовності до краєзнавчої роботи студентів природничо-географічних факультетів і вчителів-практиків та ступінь усвідомлення ними актуальності проблеми; з'ясовувався характер труднощів, що виникають при організації та проведенні краєзнавчої роботи з учнями в школах. Програма констатувального експерименту ґрунтувалася на виявленні тих показників, що характеризують структурні компоненти досліджуваної готовності.

Результати, отримані під час дослідження, дають змогу говорити, що для більшості студентів характерна відсутність краєзнавчої спрямованості (40,3 %) або часткова краєзнавча спрямованість (37,8 %); наявність позитивного (62,6 %) та пасивного (23,3 %) ставлення до краєзнавчої роботи; низький (46,8 %) і середній (26,2 %) рівні розвитку краєзнавчих знань та низький (50,7 %) і середній (31,0 %) рівні вмінь і навичок краєзнавчої роботи. У значній частини респондентів проведення краєзнавчої роботи з учнями викликало страх, були характерні емоційна нестійкість, занижена (34,1 %) або завищена (15,2 %) самооцінка.

У процесі спостереження за діяльністю студентів під час педагогічної практики було з'ясовано, що на уроках природничого циклу значна кількість студентів-практикантів відчують труднощі при реалізації краєзнавчого принципу навчання, не можуть навести приклади або пояснити природні та соціальні явища рідного краю; на уроках надають перевагу підготовці повідомлень, рефератів, переписаних учнями з підручників, замість спостережень, досліджень рідного краю, під час установа причинно-наслідкових зв'язків обмежуються теоретичним трактуванням сутності, забуваючи про краєзнавчий підхід.

Аналіз основних труднощів та недоліків практики вищої школи виявив, що причина домінування низького та середнього рівнів досліджуваної готовності криється в невідповідності викладачів вищої школи до роботи з формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями, у пануванні формального підходу до організації навчального процесу та навчально-виробничої практики, застарілій методиці їх проведення.

Вирішення протиріччя між соціальним значенням проблеми й фактичним рівнем готовності майбутніх учителів до краєзнавчого аспекту педагогічної діяльності зумовило потребу в оновленні змісту та методики щодо її формування.

Формувальний експеримент проводився на базі географічного факультету Криворізького державного педагогічного університету. У ньому брали участь 300 студентів. Його мета полягала у з'ясуванні ефективності педагогічних умов, що сприяли успішному формуванню в студентів природничо-географічних факультетів готовності до краєзнавчої роботи з учнями.

У ході дослідної роботи було розроблено та апробовано модель формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями, що реалізувалася через методику й технологію, спрямовані на формування ціле-мотиваційного,

змістовно-операційного, емоційно-вольового та оцінно-рефлексивного компонентів досліджуваного особистісного утворення (рис.1).

Дослідно-експериментальна робота проводилася поетапно.

На *першому (організаційно-орієнтаційному) етапі* основне завдання дослідження полягало в формуванні ціле-мотиваційного компонента готовності до краєзнавчої роботи через забезпечення та експериментальну перевірку педагогічних умов, що стимулюють позитивну мотивацію навчання, забезпечують усвідомлення цілей підготовки до краєзнавчої роботи й надання їм особистісного смислу, соціальної значущості краєзнавчої роботи у процесі формування особистості учнів і власного професійного становлення, формування краєзнавчої спрямованості студентів.

Означені педагогічні умови реалізувалися під час організації навчального процесу та ознайомчої педагогічної практики, в ході якої в майбутніх учителів формувалося уявлення про систему краєзнавчої роботи в школах міста, її цілі, завдання, основні напрямки та форми. Увага приділялася висвітленню психолого-педагогічних особливостей шкільного краєзнавства, демонструванню навчально-виховних можливостей краєзнавчої роботи в усебічному гармонійному розвитку особистості школяра, а також вирішальної ролі вчителя в їх успішній реалізації. Перевага надавалася порівняльному аналізу теоретичних положень і стану проблеми в практиці сучасної загальноосвітньої школи, що у своїй сукупності сприяло формуванню позитивної мотивації студентів. З цією ж метою практикувалося написання студентами творів-мініатюр краєзнавчої тематики, вирішувалися завдання з виявлення рівня організації краєзнавчої роботи в школі, визначення ступеня готовності вчителів до окресленого аспекту педагогічної діяльності, з'ясування рівня краєзнавчих знань учнів, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду вчителів міських шкіл з організації краєзнавчої діяльності.

На *другому (пізнавально-аналітичному) етапі* з метою набуття професійно важливих знань, умінь і навичок майбутніми вчителями, важлива роль відводилася вирішенню різноманітних проблемних завдань краєзнавчого характеру, диспутам, діалогам, проблемним бесідам, підготовці творчих проєктів, що вимагало інтелектуальної напруги та прояву самостійності студентів (під час вивчення першоджерел і архівних документів, дослідження природних і соціально-економічних особливостей краю, складання схем, карт, планів, оформлення результатів пошуково-дослідницької роботи).

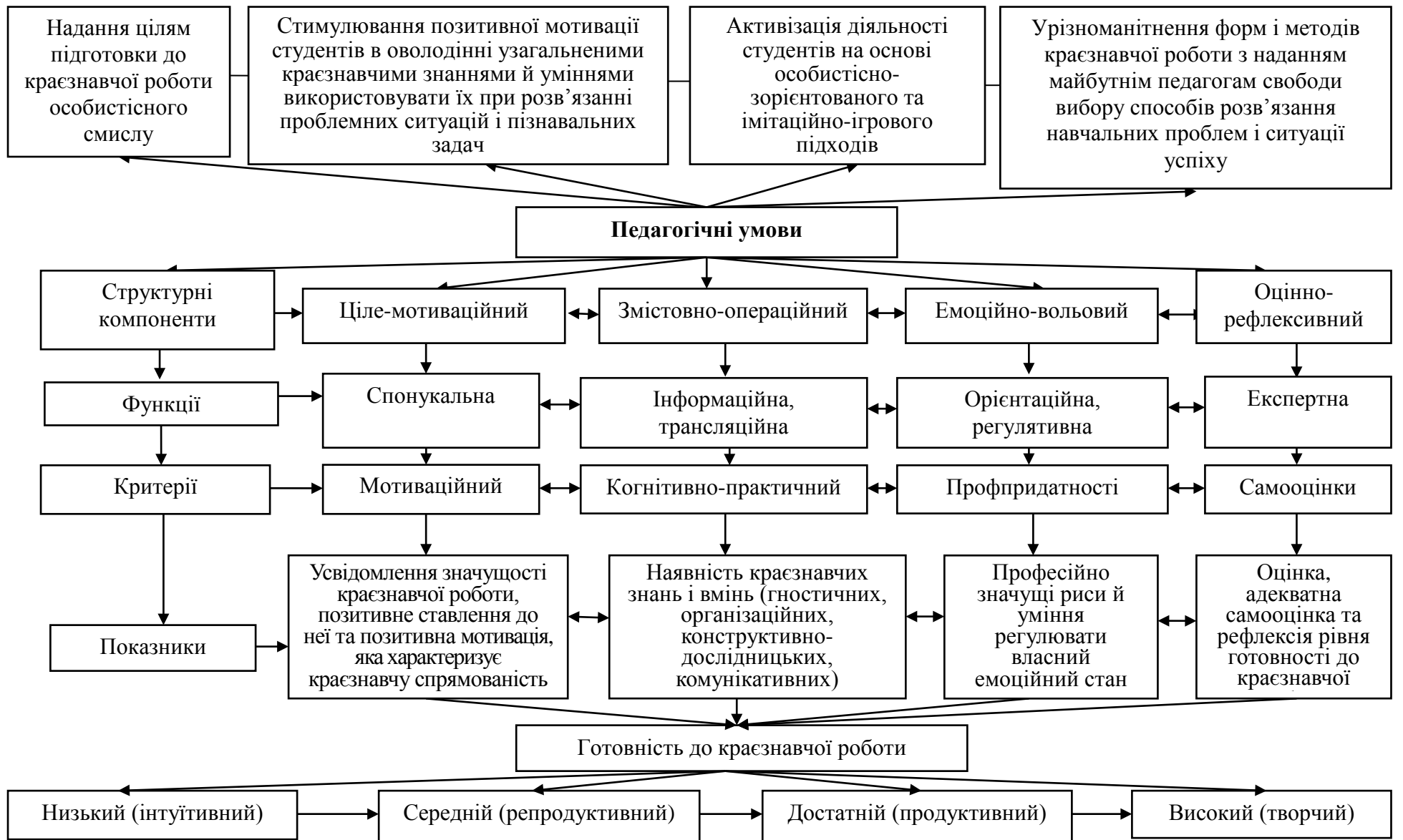

Рис. 1. Модель формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями

Оволодіння майбутніми вчителями узагальненими краєзнавчими знаннями й уміннями використовувати їх при розв'язанні проблемних ситуацій і пізнавальних задач сприяло посиленню позитивної мотивації та ефективному формуванню змістовно-операційного компонента досліджуваної готовності.

На *третьому (репродуктивно-конструктивному або діяльнісному) етапі* відбувалася реалізація такої педагогічної умови як активізація діяльності студентів на основі особистісно-зорієнтованого та імітаційно-ігрового підходів, що сприяло гармонізації теоретичної, практичної та методичної підготовки до краєзнавчої роботи.

На цьому етапі формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями здійснювалася в процесі вивчення авторського спецкурсу „Організація краєзнавчої роботи в школі”, завдання якого полягали у вихованні любові та інтересу до рідного краю, усвідомленні професійної значущості краєзнавчої роботи; засвоєнні майбутніми вчителями теоретичних основ шкільного краєзнавства; підсиленні практико-орієнтованої спрямованості підготовки студентів до краєзнавчої роботи зі школярами різних вікових груп, оволодінні студентами методикою дослідження рідного краю; набутті професійно важливих особистісних рис шляхом проведення лекційних і лабораторних занять, виконання самостійних робіт і проходження польової та навчально-виробничої практики. Під час вивчення спецкурсу використовувалися різноманітні ділові ігри, підготовка творчих проектів, бесіди за круглим столом, семінари з розв'язання творчих завдань, дискусії.

Формування та закріплення краєзнавчих умінь (гностичних, організаційних, конструктивно-дослідницьких, комунікативних) і навичок, відпрацювання різноманітних форм краєзнавчої роботи з учнями, становлення світоглядної позиції та позитивного ставлення до досліджуваного аспекту педагогічної діяльності відбувалося під час навчально-виробничої практики.

Поетапно розв'язувалися такі завдання: підготовка методичних розробок краєзнавчих заходів, планів-конспектів уроків, практичних занять на місцевості, факультативних занять, засідань краєзнавчого гуртка; складання планів краєзнавчої роботи для класу чи школи; розробка маршрутів краєзнавчих стежок, екскурсій, походів; презентація результатів краєзнавчої діяльності, демонстрування фрагментів уроків та виховних заходів краєзнавчого спрямування.

Четвертий (пошуково-дослідницький) етап реалізувався в процесі переддипломної практики та через науково-дослідницьку діяльність. На цьому етапі формування досліджуваного особистісного утворення забезпечувалася та експериментально перевірялася така педагогічна умова, як урізноманітнення форм і методів краєзнавчої роботи з наданням майбутнім учителям свободи вибору способів розв'язання навчальних проблем і забезпеченням ситуацій успіху в оволодінні методикою з вивчення рідного краю.

Протягом педагогічної практики відбувалося закріплення краєзнавчих умінь та навичок, реалізація творчого підходу до організації та проведення різних форм краєзнавчої діяльності з учнями, поглиблення уявлення про технології вивчення рідного краю, формування професійно важливих особистісних рис, активної професійної позиції випускників, уміння оцінити результати своєї праці та намітити шляхи подальшого професійного саморозвитку.

На цьому етапі широкого використання набули розробка та проведення різноманітних за змістом та складністю краєзнавчих заходів, підготовка наукових робіт краєзнавчої тематики, участь у заходах, пов'язаних із природоохоронною, туристсько-краєзнавчою роботою (туристичні зльоти, краєзнавчі та природоохоронні форуми, екологічні акції). Актуалізації критичного ставлення майбутнього вчителя до процесу та результату своєї роботи сприяла реалізація таких форм як „краєзнавчо-педагогічний волейбол”, „коло ідей”, „велике коло”, „акваріум”.

Після завершення формувального експерименту вивчалася динаміка рівня готовності студентів до краєзнавчої роботи в контрольних та експериментальних групах, визначалася

ефективність сукупності педагогічних умов, спеціально створених у процесі проведення дослідно-експериментальної роботи.

Результати педагогічного експерименту довели, що забезпечення виділеної сукупності педагогічних умов під час експериментальної роботи, реалізація моделі формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями, упровадження розробленого спецкурсу зумовило певні позитивні зрушення в структурі всіх складових компонентів досліджуваного особистісного утворення (див. табл. 1).

Таблиця 1

Рівні сформованості готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи

Структурні компоненти готовності до краєзнавчої роботи	Етапи експерименту	Рівні готовності, %			
		низький	середній	достатній	високий
Ціле-мотиваційний	до експ.	39,0	33,3	19,4	8,3
	після експ.	11,3	30,0	30,5	28,2
Змістово-операційний	до експ.	49,7	27,8	16,3	6,2
	після експ.	12,3	35,0	34,3	18,4
Емоційно-вольовий	до експ.	23,1	32,6	27,0	17,3
	після експ.	5,5	21,7	34,7	38,1
Оцінно-рефлексивний	до експ.	35,0	34,1	24,7	6,2
	після експ.	14,7	37,8	25,8	21,7

З табл. 1 видно, що на початок проведення експерименту домінували низький і середній рівні готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи. Після закінчення дослідно-експериментальної роботи картина змінилася. Суттєві зрушення характерні для всіх, а особливо для високого та низького рівнів досліджуваного особистісного утворення. Так, показник високого рівня ціле-мотиваційного компонента виріс на 19,9 %, змістово-операційного на 12,2 %, емоційно-вольового на 20,8 %, а оцінно-рефлексивного на 15,5 %. Позитивні зміни зафіксовано й у низькому рівні готовності до краєзнавчої роботи: показник ціле-мотиваційного компоненту зменшився на 27,7 %, змістовно-операційного на 37,4 %, емоційно-вольового на 17,6 %, оцінно-рефлексивного на 20,3 %.

Позитивна динаміка рівня досліджуваної готовності обумовлена сукупністю педагогічних умов, серед яких найбільш дієвою в формуванні ціле-мотиваційного компонента є надання цілям підготовки до краєзнавчої роботи особистісного смислу та стимулювання позитивної мотивації студентів. Вирішальне значення для підвищення рівня краєзнавчих знань та вмінь має моделювання в навчальному процесі проблемних ситуацій і пізнавальних задач. Формування професійно важливих рис особистості успішно відбувається в процесі активізації діяльності майбутніх педагогів на основі реалізації особистісно-зорієнтованого та імітаційно-ігрового підходів до організації краєзнавчої підготовки. Як показало проведене дослідження, урізноманітнення форм і методів краєзнавчої роботи з наданням студентам свободи вибору способів розв'язання навчальних проблем і ситуацій успіху в оволодінні методикою краєзнавчої роботи з учнями, сприяє формуванню об'єктивної оцінки та адекватній самооцінці результатів краєзнавчої роботи та рівня готовності до неї.

Цілеспрямований і систематичний характер краєзнавчої підготовки, дотримання обґрунтованої й експериментально перевіреної сукупності педагогічних умов її організації забезпечили керованість і ефективність процесу формування готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи з учнями.

У **висновках** узагальнюються результати дослідно-експериментальної роботи:

1. У дослідженні подано теоретичне узагальнення й нове практичне розв'язання проблеми

формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями, зумовленої необхідністю вирішення стратегічних завдань реформування вітчизняної системи освіти на основі врахування її національного характеру, опанування багатств регіональної культури, невіддільності від національного ґрунту, органічного взаємозв'язку з багатовіковою практикою навчально-виховного досвіду свого народу та рідного краю.

2. Визначено понятійно-термінологічний апарат проблеми дослідження й основні підходи до розв'язання її як на теоретичному, так і на практичному рівні. Подальшого розвитку набуло трактування понять „краєзнавство”, „краєзнавча робота” й „готовність до краєзнавчої роботи”. Краєзнавча робота розглядається як педагогічна співпраця та співтворчість учителя й учнів, результативність яких залежить від рівня готовності вчителя до її здійснення.

Виходячи з аналізу наукової літератури та педагогічної практики, ураховуючи специфіку краєзнавчої роботи та вимоги, що висуваються до сучасного випускника, встановлено, що готовність студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи слід розглядати як складне структурне утворення двоаспектно – як функціональний стан (функціональний підхід) і як стійку характеристику особистості (особистісний підхід). Воно охоплює краєзнавчу спрямованість, позитивну мотивацію, професійні риси особистості, краєзнавчі знання, уміння й навички, самооцінку та рефлексію результатів власної праці й забезпечує високі результати краєзнавчої роботи.

3. З'ясовано сутність, зміст, структуру та рівні готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями. Визначено, що структура досліджуваної готовності спричинена складністю змістової сторони краєзнавчої роботи, тому поєднує в собі взаємопов'язану сукупність таких компонентів: цілемотиваційного, змістово-операційного, емоційно-вольового та оцінно-рефлексивного, – які у своєму розвитку проходять чотири рівні: низький (інтуїтивний), середній (репродуктивний), достатній (продуктивний), високий (творчий).

Готовність до краєзнавчої роботи формується й розвивається по мірі набуття людиною досвіду, тобто в ході систематичної цілеспрямованої навчальної діяльності можна вплинути на цей процес і за потреби змінювати її вихідний рівень.

4. На основі аналізу вимог, які висуваються до сучасного вчителя, дослідження суперечностей, що існують у системі професійної підготовки студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів, і врахування специфіки краєзнавчої роботи теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено сукупність педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи з учнями. Педагогічні умови розглядаються як необхідна й достатня сукупність певних взаємопов'язаних обставин педагогічного процесу, що обумовлюють успішність формування досліджуваного особистісного утворення та перехід його на більш високий рівень сформованості у студентів природничо-географічних факультетів.

5. Розроблено модель формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями, яка являє собою уявно представлену та реалізовану під час формувального експерименту систему взаємопов'язаних і взаємообумовлених компонентів (структурні компоненти досліджуваної готовності, її функції, критерії, показники, рівні й педагогічні умови), що забезпечують формування досліджуваного особистісного утворення.

Теоретично обґрунтовану сукупність педагогічних умов було реалізовано в процесі дослідно-експериментальної роботи, що здійснювалася поетапно й передбачала апробацію методики та технології формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями. Експериментальна методика базувалася на вивченні

авторського спецкурсу „Організація краєзнавчої роботи в школі”, зміст якого забезпечував цілісну єдність структурних складових досліджуваного особистісного утворення в процесі лекційних, лабораторних, практичних занять і самостійної роботи майбутніх учителів у співвідношенні з педагогічною практикою.

6. Позитивна динаміка одержаних результатів педагогічного експерименту, яка підтверджена використанням методів математичної статистики, довела дієвість розробленої моделі формування готовності студентів до краєзнавчої роботи та педагогічного інструментарію її реалізації. Діагностика результатів педагогічного експерименту, виявила чітку залежність між рівнями структурних компонентів досліджуваної готовності та реалізацією педагогічних умов. Аналіз отриманих даних дозволив зробити висновок про те, що в ході формувального експерименту позитивні зміни збіглися з очікуваними результатами, що підтверджує гіпотезу дослідження.

7. Розроблено методичні рекомендації для викладачів і студентів вищих навчальних закладів щодо формування готовності до краєзнавчої роботи з учнями. Результати їх апробації в навчально-виховному процесі природничо-географічних факультетів педагогічних університетів дають змогу говорити про ефективність запропонованої методики й технології у формуванні краєзнавчої спрямованості майбутніх учителів, професійно необхідних особистісних рис, краєзнавчих знань і вмінь, що складають основу їх соціального адаптаційного досвіду, ведуть до формування усвідомлення майбутніми педагогами цінності рідного краю та етнічного стереотипу поведінки.

Поставлені завдання повністю виконані, однак проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, оскільки в його ході виявлені проблеми, що являють собою теоретичний і практичний інтерес. Подальшого детального розгляду потребують: вивчення можливостей професійного самовиховання в формуванні готовності до краєзнавчої роботи; пошук шляхів взаємодії школи та ВНЗ з метою підвищення професійної краєзнавчої підготовки вчителів та студентів.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:

1. Бондаренко О. В. Методичні рекомендації щодо формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями / О. В. Бондаренко. – Кривий Ріг : КДПУ, 2008. – 41 с.

2. Бондаренко О. В. Програма спецкурсу „Організація краєзнавчої роботи в школі” / О. В. Бондаренко. – Кривий Ріг : КДПУ, 2006. – 60 с.

3. Бондаренко О. В. Формування готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи з учнями як педагогічна проблема / О. В. Бондаренко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. В. К. Буряк. – Вип. 4. – Кривий Ріг : КДПУ, 2002. – С. 88–94.

4. Бондаренко О. В. Формування готовності студентів до краєзнавчої роботи / О. В. Бондаренко // Науковий часопис Національного пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць / відп. ред. О. Г. Мороз, Н. В. Гузій. – Вип. 2 (12). – К. : НПУ, 2004. – С. 65–68.

5. Бондаренко О. В. Проблема становлення краєзнавчого принципу та краєзнавства у працях учених / О. В. Бондаренко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. В. К. Буряк. – Вип. 11. – Кривий Ріг : КДПУ, 2005. – С. 183–191.

6. Бондаренко О. В. Зміст і структура готовності до краєзнавчої роботи / О. В. Бондаренко // Наукові записки Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Вип. 60. – Ч. 2. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – С. 250–253.

7. Бондаренко О. В. Стан проблеми формування готовності до краєзнавчої роботи у практиці роботи загальноосвітньої та вищої школи / О. В. Бондаренко // Педагогіка вищої та

середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. В. К. Буряк. – Вип. 12. – Кривий Ріг : КДПУ, 2005. – С. 90–100.

8. Бондаренко О. В. Краєзнавча спрямованість як показник готовності студентів до професійної діяльності / О. В. Бондаренко // Вісник Житомирського держ. пед. ун-ту ім. І. Франка : зб. наук. праць. – Вип. 25. – Житомир, 2005. – С. 200–203.

9. Бондаренко О. В. Роль самооцінки у формуванні готовності студентів до краєзнавчої роботи / О. В. Бондаренко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. В. К. Буряк. – Вип. 14. – Кривий Ріг : КДПУ, 2006. – С. 158–163.

10. Бондаренко О. В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи / О. В. Бондаренко // Збірник наукових праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини. – Ч. 1 / гол. ред. М. Т. Мартинюк. – К. : Міленіум, 2006. – С. 13–20.

11. Бондаренко О. В. До проблеми підготовки майбутніх учителів до краєзнавчої роботи / О. В. Бондаренко // Вісник Черкаського ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – Вип. 97. – Черкаси, 2007. – С. 147–150.

12. Бондаренко О. В. Змістовно-процесуальний підхід до підготовки майбутніх учителів / О. В. Бондаренко // Вісник Глухівського держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Вип. 11. – Глухів : ГДПУ, 2008. – С. 132–135.

13. Бондаренко О. В. Формування готовності студентів до краєзнавчої роботи в системі особистісно орієнтованого навчання вищої педагогічної школи / О. В. Бондаренко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. В.К. Буряк. – Вип. 6. – Кривий Ріг : КДПУ, 2003. – С. 105–107.

14. Бондаренко О. В. Готовність до краєзнавчої роботи як важлива характеристика творчого вчителя / О. В. Бондаренко // Психолого-педагогічні проблеми формування професіоналізму викладача вищої школи в умовах європейського виміру : Матеріали Всеукраїн. наук.-практ. конф., 15–16 лютого 2006 р. – Полтава : ПДПУ, 2006. – С. 128–130.

15. Бондаренко О. В. Проблеми формування готовності до краєзнавчої роботи у школі / О. В. Бондаренко // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. праць. – Вип. 14. – Вінниця, 2005. – С. 6–7.

16. Бондаренко О. В. Готовність до краєзнавчої роботи: критерії і методи оцінки / О. В. Бондаренко // Сучасні педагогічні технології і освітні системи XXI ст. : Матеріали III Міжнарод. наук.-практ. конф., 30–31 березня 2006 р. – Кіровоград, 2006. – С. 56–60.

17. Бондаренко О. В. Готовність до краєзнавчої роботи – важливий показник професіоналізму сучасного педагога / О. В. Бондаренко // Професійне становлення майбутнього вчителя : монографічний огляд / за ред. д. п. н., проф. Л. В. Кондрашової. – Кривий Ріг, 2006. – С. 247–265.

АНОТАЦІЯ

Бондаренко О. В. Формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Республіканський вищий навчальний заклад „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта), Ялта, 2009.

Дисертацію присвячено актуальній проблемі – формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями.

У роботі конкретизовано сутність поняття „готовність до краєзнавчої роботи”, зміст, структурні компоненти, показники й рівні сформованості цього складного особистісного утворення як важливої характеристики професіоналізму. Виявлена сукупність педагогічних

умов й експериментально перевірена їх ефективність у формуванні досліджуваного феномена. Під час формувального експерименту апробовано методику, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями.

Ключові слова: краєзнавча робота, готовність до краєзнавчої роботи, педагогічні умови, модель формування готовності студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями.

Бондаренко О. В. Формирование готовности студентов естественно-географических факультетов педагогических университетов к краеведческой работе с учащимися. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Республиканское высшее учебное заведение „Крымский гуманитарный университет” (г. Ялта), Ялта, 2009.

Диссертация посвящена проблеме формирования готовности студентов естественно-географических факультетов педагогических университетов к краеведческой работе с учащимися.

В исследовании осуществлен ретроспективный анализ педагогической теории и практики краеведения, определены основные этапы становления школьного краеведения; рассмотрены различные подходы к трактовке учеными сущности краеведческой работы и ее роли в развитии личности.

Выделены основные функции краеведческой работы: образовательно-познавательная, воспитательная, развивающая, практическая, природоохранная, валеологическая, коммуникативная.

Краеведческая работа рассматривается как педагогическое взаимодействие, сотрудничество и сотворчество учителя и учащихся, результативность которого зависит от уровня готовности учителя к ее организации и проведению.

В ходе исследования конкретизированы базовые понятия „краеведение”, „краеведческая работа”, „готовность к краеведческой работе”. Готовность к краеведческой работе определяется как важная составляющая более сложной характеристики педагогического профессионализма – готовности учителя к педагогической деятельности и объединяет в себе: краеведческую направленность, положительную мотивацию, профессионально необходимые качества личности, краеведческие знания, умения и навыки, оценку, самооценку и рефлексию результатов собственного труда, обеспечивая высокие результаты краеведческой работы.

С позиций системного подхода рассматривается готовность студентов к краеведческой работе как состояние личности, которое трансформируется в процессе перехода от одного этапа развития к другому, сложное качество личности, формирующееся под действием внешних и внутренних факторов как система со сложной структурой, характеризующей содержательную сторону ее становления.

В диссертации охарактеризованы структурные компоненты этого сложного личностного образования, конкретизированы критерии, показатели и выявлены уровни, отражающие динамику готовности будущих учителей к краеведческой работе.

Раскрываются задачи, содержание и результаты констатирующего эксперимента, в ходе которого выявлено преобладание низкого и среднего уровня сформированности готовности студентов к краеведческой работе, конкретизированы просчеты и недостатки в организации учебного процесса, самостоятельной работы и педагогической практики, неподготовленность преподавателей высшей школы к систематической работе по подготовке будущих учителей к краеведческой

деятельности. Выявленные противоречия и причины преобладания низкого уровня готовности студентов к краеведческой работе с учащимися обусловили разработку и экспериментальную проверку модели формирования готовности студентов естественно-географических факультетов педагогических университетов к краеведческой работе с учащимися, которая явилась основой формирующего эксперимента.

На формирующем этапе исследования разработана структурно-функциональная модель и методика формирования готовности к краеведческой работе. В основу опытного обучения положен авторский спецкурс „Организация краеведческой работы в школе”, содержание которого обеспечивало единство структурных компонентов исследуемой готовности и логическую связь лекционных, лабораторных, практических занятий, самостоятельной работы и педагогической практики.

На занятиях спецкурса использовались различные формы и методы: деловые игры, творческие проекты, беседы „за круглым столом”, семинары, дискуссии. Студентами выполнялись такие задания как подготовка методических разработок краеведческих мероприятий, планов-конспектов уроков, практических занятий на местности, факультативных занятий, разработка маршрутов, экскурсий, походов, презентаций результатов краеведческой деятельности. Опытная работа проводилась поэтапно путем осуществления организационно-ориентационного, познавательно-аналитического, деятельностного и поисково-исследовательского этапов формирования исследуемого личностного образования.

В ходе исследования выявлены педагогические условия, позитивно воздействующие на формирование готовности студентов естественно-географических факультетов к краеведческой деятельности с учащимися. Доказано, что положительные результаты возможны, если целям подготовки студентов к краеведческой работе придать личностный смысл и обеспечить положительную мотивацию, краеведческие знания и умения использовать при решении проблемных ситуаций и познавательных задач; активизировать деятельность студентов на основе личностно ориентированного и имитационно-игрового подходов к организации краеведческой подготовки в условиях высшего учебного заведения; использовать разнообразные формы и методы краеведческой работы с предоставлением будущим педагогам свободы выбора способов решения учебных проблем и обеспечением ситуаций успеха.

Ключевые слова: краеведческая работа, готовность к краеведческой работе, педагогические условия, модель формирования готовности студентов естественно-географических факультетов педагогических университетов к краеведческой работе с учащимися.

Bondarenko O. V. The Formation of the Readiness of Students of the Natural Science and Geographical Departments of Teachers' Training Universities for the Local Lore Work with Pupils. – Manuscript.

The thesis for the Candidate of Science degree in Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 – the theory and method of professional education. – Republic higher educational establishment „Crimean humanitarian university” (Yalta), Yalta, 2009.

The thesis is devoted to the actual problem of the formation of the readiness of students of the Natural Science and Geographical Departments for the local lore work with pupils.

The work gives concrete expression to the notions of the readiness for the local lore work, its content, structural components, indices and levels of forming of this complex personal unit as an important characteristic of professionalism. The complex of pedagogical conditions is revealed and their effectiveness in forming of studied phenomenon is experimentally tested. While the conducting of the forming experiment the method and technology were approved, the model of the formation of the readiness of future teachers for the local lore work with pupils was theoretically grounded and

experimentally tested.

Key words: local lore work, readiness for local lore work, pedagogical conditions, model of the formation of the readiness of students of the Natural Science and Geographical Departments of teachers' training universities for the local lore work with pupils.

Бондаренко Ольга Володимирівна

**Формування готовності студентів природничо-географічних факультетів
педагогічних університетів до краєзнавчої роботи з учнями**

*Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти*

Підписано до друку 10.03.2009.
Формат 60x90/16. Ум.-друк. арк. – 0,9. Авт. арк. – 0,9.
Тираж 100 прим.

Друкарня СПД Щербенок С. Г.
Свідоцтво ДП 126-р від 12.10.2004.
вул. Рокоссовського, 5/3, м. Кривий Ріг, 50027.
(0564) 92-20-77.

